

Sølvalderen i russisk litteratur

Mette Dalsgaard har gennemført et flot stykke formidlingsarbejde for russisk litteratur i Danmark

Mette Dalsgaard: Lad os blive som solen. Den russiske sølvalder 1890-1917. En litteraturhistorisk fremstilling. Gyldendal, København 2002. 400 s. 375 kr.

Af Kjeld Bjørnager

Århundredskiftet 1900 var en stor tid i russisk åndsliv. Da fremstod geniale forskere af internationalt tilsnit som lingvisten og litteraturforskeren Roman Jakobson, balletten og musikken fik nye dimensioner ved Djagilevs revolutionerende koreografi og komponisten Stravinskijs musik, malerkunsten brød med de figurative og genkendelige motiver med navne som Kandinskij og Malevitj, og i litteraturen, specielt i poesien strømmede nye talenter frem og nærmest væltede over hinanden på parnasset. Navne som Brjusov, Blok, Belyj, Akhmatova, Mandelsjtam, Majakovskij og Khlebnikov dyrkede aldrig tidligere sete sider af digtningens væsen og tematik. Hvor den russiske ballet, musik og malerkunst ganske hurtigt blev opdaget af den øvrige verden, så har litteraturen og poesien kun vanskeligt kunnet finde vej til vestlige læsere og har haft endnu vanskelige ved at finde genklang hos dem. Det har sine naturlige grunde: Den første er, at digtning i det hele taget har det bedst på modersmålet, den anden at netop disse digtere dyrkede det russisk sprog på en så ekstremt raffineret måde, at det nærmer sig det uigengivelige på andre sprog. Roman Jakobson er kendt for at have udtrykt den opfattelse, at Velimir Khlebnikov ville stå som en af det 20. århundredes betydeligste digtere på verdensplan, hvis han ikke havde skrevet netop på russisk.

Mette Dalsgaard har gjort en storslået indsats for at rette op på dette billede. Hendes bog vil få blivende værdi i det dansksprogede område som en formidlerpræstation af fornem karakter. Den giver et bredt billede af russisk litteratur og digtning i perioden 1890 til 1917, og den rummer tillige mange smagsprøver på denne litteratur, oversat med fin fornemmelse for det digteriske udtryks særegenheder. Mette Dalsgaard har arbejdet med denne periodes russiske litteratur igennem årtier, og det fornemmes i hendes forståelse for mange detaljer i tidens kunstneriske liv og i de tekster, som hun har oversat. Mette Dalsgaard er også en erfaren oversætter af russisk digtning. Hun har udgivet fine danske oversættelser af digte af Anna Akhmatova (hele to bind), og hun har oversat Mandelsjtams fascinerende essay *Rejse til Armenien*.

Undertitlen på bogen er *En litteraturhistorisk fremstilling* - hvilket i første omgang fik mig til at spidse ører: Ville det her være et bud på, hvad litteraturhistorie er for noget? Men det er slet ikke det, der ligger bag. Mette Dalsgaard har blot ment det nødvendigt at understrege, at hun ikke forsøger at

favne hele det kulturhistoriske spekter, som den tid rummer, dvs. malerkunst, musik, ballet etc. Hun har rimeligt nok begrænset sig til den russiske sølvalder i den litterære sammenhæng.



Konstantin Balmon: Portræt fra 1905.

Hovedtitlen stammer fra en digtsamling af Konstantin Balmont og er valgt, fordi Mette Dalsgaard har oplevet 'solen' som et tilbagevendende symbol hos periodens digtere. Det trækkes også frem enkelte gange undervejs, uden at der dog gennemføres nogen samlende tolkning. Et beslægtet symbol, som jeg flere gange har bemærket i denne periode, er 'månen' - som digterne forholder sig til i forskellige forsøg på at gøre op med en romantisk tradition. Hos Aleksandr Blok, f.eks., bliver den i hans digt "Den ubekendte" til en upoetisk 'skive', der meningsløst krummer sig på himlen. (Dog ikke i Mette Dalsgaards oversættelse af digtet.) Hos futuristerne bliver opgøret med månen mere brutalt i titlen på en af deres samlinger: *Den krepere måne*.

Tre modernistiske bevægelser

Bogen behandler tre modernistiske bevægelser eller grupperinger: symbolismen, akmeismen og futurismen. De videre udviklinger af modernistiske grupperinger op gennem tyverne, indtil den stalinske kulturrevolution satte en effektiv stopper for den slags strømninger i slutningen af tyvere, er ikke taget med. Det er lidt problematisk, for det overvældende antal af -ismer, som blomstrede i tyvernes Sovjetunionen er direkte arvtagere efter de modernistiske skoler før revolutionen. Det gælder imagismen, konstruktivismen og mange mindre grupper som fuismen, biokosmismen, luminismen, form-librismen, emotionalismen og mange andre. 1917 som et skel for den russiske sølvalder er diskutabelt. 1917 var revolutionsåret, men revolutionens betydning for kulturlivet slog ikke igennem før godt hen i 1920'erne. Ved at acceptere 1917 som skel markeres, at det historiske skel også er et kulturelt skel, hvilket kan betvivles. Og når vi nu er ved afgrænsninger, så forekommer det mig ikke ganske naturligt at udelade Remizov, Tsvetaeva (som Mette Dalsgaard for resten også har oversat en fin lille samling digte af) og Pasternak. Selv om de to første senere hørte hjemme i emigrationsdigtning, og Pasternak opnåede en skandaleberømmelse for *Doktor Zivago*, så hører de netop litteraturhistorisk sammen med sølvalderen. (Det kom faktisk meget fint til udtryk i den præsentation som Stender-Petersen lavede af Pasternak i skandaleåret 1958.) At henregne Pasternak til sovjetlitteraturen og Remizov med Tsvetaeva til emigrantlitteraturen forekommer mig noget kunstigt, eller rettere: måske er der igen her tale om at tillægge historiske forhold alt for stor betydning i forhold til de litterære. Disse tre digteres åndelige og poetiske hjemsted er den russiske sølvalder.

Den historietunge indfaldsvinkel træder også frem i indledningskapitlerne, hvor Mette Dalsgaard giver et glimrende og kortfattet billede af russisk litteratur og russisk historie op gennem det 19. århundrede. Hun peger på den russiske guldalder – med Pusjkin som den centrale skikkelse i første del af det 19. århundrede – som den naturlige baggrund for sølvalderen. Den senere realisme-periode, hvor prosaen kom til at dominere med forfattere, som i deres levetid kom til at indtage deres fortjente pladser i verdenslitteraturen: Turgenev, Dostojevskij, Tolstoj og Tjekhov. Det russiske samfunds udvikling i samme periode skitseres sammen med udviklingen af den samfundskritiske litteraturkritik, som fremkaldte et opgør med nyttemoralen. Bannerføreren i dette oprør blev i første omgang Dmitrij Merezkovskij, der proklamerede i en række foredrag og publikationer, at den russiske kultur stod ved en afgrund. Kritikken replicerede syrligt: "og Merezkovskij anbefaler os at søge redning hos de franske dekadenter."

Senere - i andet kapitel - gør Mette Dalsgaard rede for modernisternes udenlandske aner: Baudelaire, Mallarmé, Rimbaud, etc. - og her ville jeg nok selv vægte omvendt: det europæiske frem for det nationale. Jeg opfatter den russiske modernisme som først og

fremmest en del af den europæiske modernisme og først i anden række som et led i en national russisk litterær og åndelig udvikling.

Et betændt miljø

I sin skildring af de tre store grupperinger eller bevægelser inden for modernismen: symbolismen, akmeismen og futurismen går Mette Dalsgaard ikke så meget ind på at karakterisere disse bevægelser og deres idegrundlag, hendes fokusering er på de enkelte digtere og deres liv. Og der er mange historier at fortælle.

De russiske symbolister var en kreds af særegne, ja, nærmest "entartede" personligheder, som var forbundet med hinanden gennem talrige personlige og kunstneriske bånd. En væsentlig kilde til Mette Dalsgaards skildring af dem og deres miljø er de talrige og omfangsrige erindringer, som de har efterladt til eftertidens undrende læsning. Igennem disse erindringer får man – som også gennem Mette Dalsgaards bog – indtryk af et betændt miljø, præget af jalousi, had, lidenskaber og narkotika. Man kan ind imellem undre sig over, hvordan så megen stor litteratur kunne vokse ud af et så sygt miljø. Men det gjorde der – og Mette Dalsgaards oversættelser giver et klart indtryk af det.

Akmeisternes gruppe var også sammensat af markante personligheder. Akhmatova blev ligeligt beundret som digter og kvinde, Gumiljov var en eksotisk skikkelse med sine afrikanske temaer, Mandelsjtam den totalt upraktiske, dybt lærde digter.



Osip Mandelsjtam. Fra KGB's forbruderalbum, maj 1938.

Fururisterne favnede såvel den højtråbende Majakovskij, der udråbte sig selv til "en sky i bukser", som den sky Khlebnikov, der gravede sig ned i sproget og fandt ordets "iboende kraft".

Perioden er rig på gode, saftige og forargelige historier. Mette Dalsgaard fortæller dem godt. Bogen er bygget op således, at den også er fuld af marginal-historier, der krydrer fremstillingen på en fin måde. Det drejer sig f.eks. om Brandes i Rusland eller lidt om Aage Madelung eller Peter Emanuel Hansen – to danskere, der hver spillede sin rolle i den russiske sølvalders digtning. Mange fine illustrationer går også ind i disse marginal-historier.

"Den omstrefende hund"

Lidt drilske småbemærkninger: Den berømte litterære café, hvor sølvalderens digtere mødtes, hed ikke "Den herreløse hund". De antiautoritære sølvalderdigtere ville næppe have kaldt deres café noget med "herreløs", den hed "Den omstrefende hund", hvilket er i meget bedre overensstemmelse med tidens digteriske ånd. – "Det brølende parnas" er ikke titlen på en digtsamling af Nikolaj Burljuk (side 311), men en futuristsamling udgivet januar 1914 med bl.a. manifestet "Gå ad helvede til!" – "Dommerfælden" fra 1910 var ikke udstyret med et nummer I (side 317). Der er en pointe i, at futuristerne i 1912 udgav en "Dommerfælden II", nemlig med tilbagevirkende kraft at gøre udgivelsen fra 1910 til en futuristisk udgivelse. – Futuristernes "Ørefigen"-manifest fra december 1912 var samtidig en antologi. Derfor er det misvisende at skrive som s. 327: "I 1913 udgav futuristerne en antologi med samme titel som manifestet." Antologien med manifestet fra december 1912 blev udgivet igen i lettere ændret form i februar 1913.

Bogens tyngdepunkt er efter min vurdering skildringen af Akmeisterne. Her kommer Mette Dalsgaards dybe kendskab til såvel litteratur som personalia virkelig til sin ret. Symbolisterne er også skildret af en virkelig kender af deres liv og gerning. Futuristerne synes Mette Dalsgaard at have et lidt mindre indgående kendskab til. Måske er det derfor, at jeg kunne påpege flere unøjagtigheder netop i den del af bogen. Det fundamentale værk om futurismen, nemlig Vladimir Markovs bog fra 1968, er da heller ikke på litteraturlisten.

Bogens overordnede tilgang til sit emne er den personorienterede og med en betydelig vægtning af det personallistoriske. Det er naturligvis med til at krydre fremstillingen, for det er her, de brogede historier gemmer sig. Kildematerialet til fremstillingen er i høj grad erindringer – og dem har periodens digtere skrevet mange af. Problemet ved et sådant kildemateriale er naturligvis, at det er kraftigt underlagt tidens mulige forskydninger: Det oplevede er bestemt af ikke alene personlighedens prisme, men også de forandringer, som fremkommer ved afstanden i tid til begivenhederne. Desuden er der de politiske forhold, som gør, at mange erindringer, skrevet i Sovjetperioden, blev præget af et ændret syn på hele denne tid. Det er ikke forhold, som Mette Dalsgaard reflekterer over, og diskussioner om kildernes karakter tynger ikke fremstillingen. Noget andet er, om dette så er en "litteraturhistorisk fremstilling"? Af en sådan ville jeg forvente mere om litteraturens karakter, forholdene i og mellem værkerne, temakredse, udviklingslinjer – i det hele taget en række forhold, som lægger et mere bredt litterært perspektiv end det personallistoriske. Det er et spørgsmål om vægtning i fremstillingen og selv om min interesse går mere i retning af det litterære end det personallistoriske, så ændrer det ikke ved mit indtryk af, at Mette Dalsgaard med denne bog har gennemført et flot stykke formidlingsarbejde for russisk litteratur i Danmark.

Kjeld Bjørnager er lektor i russisk litteratur, Slavisk afdeling, Aarhus Universitet.